

Klassieke Olympiaden 2026-2027

Pensum Latijn

FINALE

Inleiding

In de volgende passage behandelt Lucretius het ontstaan van de taal.

At varios linguae sonitus natura subegit
mittere et utilitas expressit nomina rerum,
1030 non alia longe ratione atque ipsa videtur
protrahere ad gestum pueros infantia linguae,
cum facit ut digito quae sint praesentia monstrent.
Sentit enim vis quisque suas quoad possit abuti:
cornua nata prius vitulo quam frontibus exstent,
1035 illis iratus petit atque infestus inurget;
at catuli pantherarum scymnique leonum
unguibus ac pedibus iam tum morsuque repugnant,
vix etiam cum sunt dentes unguisque creati;
alituum porro genus alis omne videmus
1040 fidere et a pinnis tremulum petere auxiliatum.
Proinde putare aliquem tum nomina distribuisse
rebus et inde homines didicisse vocabula prima,

desiperest. Nam cur hic posset cuncta notare
 vocibus et varios sonitus emittere linguae,
 1045 tempore eodem alii facere id non quisse putentur?
 Praeterea si non alii quoque vocibus usi
 inter se fuerant, unde insita notities est
 utilitatis et unde data est huic prima potestas,
 quid vellet facere ut sciret animoque videret?
 1050 Cogere item pluris unus victosque domare
 non poterat, rerum ut perdiscere nomina vellent.
 Nec ratione docere ulla suadereque surdis,
 quid sit opus facto, facilest; neque enim paterentur
 nec ratione ulla sibi ferrent amplius auris
 1055 vocis inauditos sonitus obtundere frustra.
 Postremo quid in hac mirabile tantoperest re,
 si genus humanum, cui vox et lingua vigeret,
 pro vario sensu varia res voce notaret?
 Cum pecudes mutae, cum denique saecula ferarum
 1060 dissimilis soleant voces variasque ciere,
 cum metus aut dolor est et cum iam gaudia gliscunt.
 Quippe etenim licet id rebus cognoscere apertis.
 Irritata canum cum primum magna Molossum
 mollia ricta fremunt duos nudantia dentis,
 1065 longe alio sonitu rabie restricta minantur,
 et cum iam latrant et vocibus omnia complent.
 At catulos blande cum lingua lambere temptant
 aut ubi eos iactant pedibus morsuque petentes

suspensis teneros imitantur dentibus haustus,
1070 longe alio pacto gannitu vocis adulant,
et cum deserti baubantur in aedibus aut cum
plorantes fugiunt summisso corpore plagas.
Denique non hinnitus item differre videtur,
inter equas ubi equus florenti aetate iuventus
1075 pinnigeri saevit calcaribus ictus Amoris
et fremitum patulis sub naribus edit ad arma,
et cum sic alias concussis artubus hinnit?
Postremo genus alituum variaeque volucres,
accipitres atque ossifragae mergique marinis
1080 fluctibus in salso victum vitamque petentes,
longe alias alio iaciunt in tempore voces
et cum de victu certant praedaeque repugnant.
Et partim mutant cum tempestatibus una
raucisonos cantus, cornicum ut saecula vetusta
1085 corvorumque greges ubi aquam dicuntur et imbris
poscere et interdum ventos aurasque vocare.
Ergo si varii sensus animalia cogunt,
muta tamen cum sint, varias emittere voces,
quanto mortalis magis aequumst tum potuisse
1090 dissimilis alia atque alia res voce notare!

Lucretius, *De rerum natura* 5.1028-1090

Aantekeningen

Algemene opmerkingen bij de aantekeningen:

- in de aantekeningen worden werkwoorden steeds aangegeven in de eerste persoon enkelvoud van het praesens; alleen bij werkwoorden waarvan de stam eindigt op een -a (type: voco, vocare) en werkwoorden van de zogenoemde gemengde groep (type: capio, capere) wordt ook de infinitivus praesens gegeven;
- cursief gedrukte aantekeningen zijn geen vertaling, maar een toelichting op de aangehaalde woorden.

De volgende bijzonderheden komen een aantal keren voor in dit pensum. Hiernaar wordt verwezen met T1 en T2.

- **T1** De acc. mv. van zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden van de medeklinkerstammen gaat vaak uit op -is i.p.v. -es. Voorbeeld:
Regel 1050 pluris = plures
- **T2** Woorden die zinnen verbinden (voegwoorden, betrekkelijke voornaamwoorden) staan vaak niet op de eerste plaats van de bijzin. Voorbeeld:
Regel 1051 rerum ut = ut rerum

1028	lingua	tong; <i>de tong is verantwoordelijk voor de articulatie van verschillende klanken; lingua bestaat metrisch uit twee lettergrepen.</i>
	subigo, <i>perf.</i> subegi	dwingen; <i>vul aan als lijd.vw.: de oermensen</i>
1029	mitto	uitstoten
1030	non alia (...) ratione atque longe <i>bijwoord</i>	niet anders dan zeer, heel
	ipsa	<i>te verbinden met infantia (regel 1031)</i>
1031	gestus, -us	het maken van gebaren
	pueri	<i>hier:</i> kinderen
	infantia linguae	het niet kunnen spreken
1032	ut <i>t/m</i> monstrent	<i>lees:</i> ut digito monstrent ea, quae sint praesentia
1033	vis	= vires (acc. mv.)
	vis suas	<i>het object van abuti is uit de bijzin naar voren gehaald naar de hoofdzin</i>
	quoad	waarvoor
	abutor	gebruiken
1034	natus	volgroeid
	prius (...) quam	= priusquam; T2
	exstare + <i>abl.</i>	uitsteken uit
1035	peto	aanvallen
	inurgeo	stoten
1036	catulus	jong (zelfst. nw.)
	scymnus	welp
1037	iam tum	<i>dit wordt opgepikt door cum (regel 1038)</i>
1038	vix etiam cum	T2
	sunt	<i>vormt samen met creati de persoonsvorm</i>
1039	ales, alitis; <i>gen.mv.</i> alituum	vogel
	porro	verder
1040	pinna	= penna
	tremulum	<i>predicatieve bepaling bij genus en petere</i>
	auxiliatus, -us	hulp

1041	proinde putare	daarom; <i>Lucretius</i> verzet zich tegen de gedachte dat één persoon de taal zou hebben uitgevonden deze infinitivus vormt het onderwerp bij de persoonsvorm <i>desiperest</i> (1043); van <i>putare</i> hangen vervolgens twee A.c.I.'s af
1042	inde	daaropvolgend
1043	<i>desiperest</i> <i>desipio, desipere</i> <i>hic</i> <i>noto, notare</i>	= <i>desipere est</i> dwaas doen verwijst naar <i>aliquem</i> in de vorige zin (regel 1041) aanduiden
1044	<i>vox, vocis vrl.</i> <i>varios sonitus (...) linguae</i> <i>emitto</i>	woord zie aantekening bij regel 1028 uitstoten
1045	<i>queo, perf. qui(v)i</i> <i>quisse</i>	kunnen, in staat zijn = <i>qui(v)isse</i>
1046	<i>vox, vocis</i> <i>usi fuerant</i>	zie aantekening bij regel 1044 = <i>usi erant</i>
1047	<i>inter se</i> <i>insero, ppp insitus</i>	onderling, met elkaar inplanten; <i>hiermee</i> moet ook <i>huic</i> in regel 1048 verbonden worden
1048-1049	<i>notities (vrl.) + gen.</i> <i>prima potestas t/m videret</i>	bekendheid met lees: <i>prima potestas, ut sciret animoque videret, quid vellet</i>
1048	<i>potestas (vrl.) ut + conj.</i>	het vermogen om ...
1050	<i>item</i> <i>pluris</i> <i>unus</i>	evenzo = <i>plures (T1)</i> <i>predicatief; het onderwerp van poterat (regel 1051) is nog steeds de hypothetische eerste naamgever</i>
1051	<i>rerum ut</i> <i>perdiscere</i>	<i>T2</i> = <i>discere</i>
1052	<i>Nec</i> <i>suadeo + dat.</i> <i>surdis mnl. mv. dat.</i>	<i>verbind de ontkenning met facilest (regel 1053)</i> = <i>persuadeo</i>
1053	<i>opus est</i> <i>facto</i> <i>facilest</i>	<i>zelfstandig gebruikt</i> (het) is nodig om te doen = <i>facile est</i>
1053-1054	<i>paterentur, ferrent</i>	<i>het onderwerp zijn de surdi uit regel 1052</i>
1054	<i>fero</i> <i>amplius bijwoord</i> <i>auris</i>	<i>hier: verdragen</i> nogal lang = <i>auris (T1)</i>
1055	<i>inauditus</i> <i>sonitūs</i> <i>obtundo + acc.</i>	onbegrijpelijk <i>acc. mv.</i> slaan, stoten tegen
1056	<i>in hac (...) re</i> <i>tantoperest</i>	<i>namelijk in wat wordt uitgewerkt in de regels 1057-1058</i> = <i>tantopere est</i>
1057	<i>lingua</i> <i>vigeo</i>	zie de aantekening bij regel 1028 effectief zijn
1058	<i>sensus, -us</i> <i>vox</i> <i>noto, notare</i>	betekenis <i>hier: klank</i> zie aantekening bij regel 1043
1059	<i>cum</i> <i>pecudes, pecudum vrl.</i>	<i>in deze regel wordt cum (+ conj.) gebruikt als nevenschikkend voegwoord ("immers"); in regel 1061 is het onderschikkend</i> vee

	mutus	stom (<i>in de betekenis van 'niet in staat om te spreken'</i>)
	saeculum	= saeculum; soort
1060	dissimilis	T1
	cieo	uitstoten
1061	cum metus aut dolor est	<i>vul aan:</i> eis
	glisco	toenemen
1062	quippe etenim	ja, immers
	apertus	duidelijk
1063	irrito, irritare	prikkelen
	cum primum	T2
	Molossus	'Molossisch': <i>afkomstig uit Molossis, een streek in Noord-Griekenland. Molossum is gen. mv.</i>
1064	rictum	lippen
	fremo	grommen
	nudo, nudare	ontbloten
	dentis	T1
1065-1066	longe alius ... et	heel ander ... dan
1065	rabies (<i>vrl.</i>), abl. -ē	woede; <i>abl. van betrekking: "wat betreft"</i>
	restringo, <i>ppp</i> restrictus	inhouden
	minor, minari	dreigen
1066	latro, latrare	blaffen
	compleo + <i>abl.</i>	vullen met
1067	catulos blande cum	T2
	catulus	puppy
	blandus	innemend, lief
	lambo	likken
1068	iacto, iactare	omgooien
	morsus, -us	beet
	peto	aanvallen
1069	suspensus	<i>hier:</i> niet doorbijtend
	haustus, -us	het opslokken
1070	gannitus, -us	gekef
1070-1071	longe alio pacto ... et	op een heel andere manier ... dan
	adulo, adulare	= adulator
1071	baubor, baubari	blaffen
1072	ploro, plorare	jammeren
	fugio, fugere	ontvluchten
	summissus	ineengekrompen
1073	hinnitus, us	gehinnik
	item	evenzeer
	differo, differre	verschillen
1074	inter equas ubi	T2
	equa	merrie
	equus (...) iuventus	jonge hengst
1075	pinniger	vleugeldragend
	calcar, -aris <i>onz.</i>	spoor (<i>van paardentuig</i>)
	ictus	aangevuurd
1076	fremitus, -us	gebries
	edo	uitstoten
	arma, armorum	<i>hier:</i> liefdesgevecht (<i>bij paarden kan het er nogal fel aan toe gaan bij de paring</i>)
1077	sic alias	in andere gevallen
	artus, -uum <i>mv.</i>	ledematen; artubus = artibus

	concutio, concutere, <i>ppp concussus</i>	in beweging brengen
1078	ales, alitis <i>mnf. of vrl.</i> volucer, -cris <i>vrl.</i>	geveugelde; alituum <i>is gen. mv.</i> vogel
1079	accipiter, -tris <i>mnf.</i> ossifraga mergus marinus	havik <i>of</i> valk zeearend duiker (<i>een watervogel</i>) van de zee
1080	salsum victus, -us	zee voedsel (<i>ook in regel 1082</i>)
1081	iacio, iacere	laten horen
1081-1082	longe alius (...) et	heel ander ... dan
1082	certo, certare praeda repugno, repugnare	strijden prooi terugvechten
1083	partim cum (...) una + <i>abl.</i> tempestas, -atis <i>vrl.</i>	deels overeenkomstig met weersgesteldheid
1084	raucisonus cornix, -icis <i>vrl.</i> saeculum vetustus	rauwklinkend kraai = saeculum: geslacht bejaard; <i>kraaien werden heel oud volgens de Romeinen.</i>
1085	corvus grex, -gis <i>vrl.</i> imber, -bris <i>mnf.</i>	raaf zwerm wolk; imbris: <i>T1</i>
1086	interdum	soms
1087	sensus, -us	gevoel
1088	emitto	uitbrengen
1089	mortalis, -is <i>mnf.</i> aequumst aequus tum	mens; mortalis: <i>T1</i> = aequum est aannemelijk <i>Lucretius bedoelt het moment waarop mensen hebben leren praten.</i>
1090	dissimilis noto, notare	<i>T1</i> <i>zie aantekening bij regel 1043</i>